

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทนี้จะกล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และประมวลข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาระดับปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้าวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา
2. ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนโรงเรียน
3. ประมวลข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยประชากร เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

1. กลุ่มประชากร

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

- 1) ประชากรผู้บริหารโรงเรียน ใช้วิธีการเลือกเจาะจงตามลักษณะของโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ในสังกัดต่างๆ ประชากรผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 6 คน ซึ่งจะใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล
- 2) ประชากรของหัวหน้างานวิชาการจำนวน 12 คน จากสังกัดเทศบาลเมืองปัตตานี จำนวน 1 คน สังกัดเทศบาลตำบลตะลุบัน จำนวน 2 คน สังกัดเทศบาลเมืองยะลา จำนวน 2 คน สังกัดเทศบาลเบตง จำนวน 2 คน จากสังกัดเทศบาลเมืองนราธิวาส จำนวน 3 คน

จากสังกัดเทศบาลสุโขทัยจำนวน 2 คน และครูสอนอิสลามศึกษา จำนวน 92 คน จากสังกัดเทศบาลเมืองปัตตานี จำนวน 24 คน สังกัดเทศบาลเมืองยะลา จำนวน 32 คน จากสังกัดเทศบาลเมืองนราธิวาส จำนวน 20 คน จากสังกัดเทศบาลสุโขทัยจำนวน 16 คน รวมประชากรหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษาทั้งสิ้น 104 คน ซึ่งใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล

2. เครื่องมือในการวิจัย

1) รูปแบบของเครื่องมือ

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูล แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามดังรายละเอียด ต่อไปนี้

ก. แบบสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างซึ่งแบบสัมภาษณ์นี้ได้พัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ของเฉลิมพล และชัน เพื่อนำไปใช้กับผู้บริหารโรงเรียนของโรงเรียนเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล รวมถึงข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

ข. แบบสอบถาม แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามที่ได้พัฒนาแบบสอบถามจากวิทยานิพนธ์ของ สุชาติดา เรื่องดำ(2547: 141-146) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยภาพรวม .99 เฉลิมพล และชัน (2550: 148-153) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยภาพรวม .95 นำไปใช้กับหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับดีดาอียะฮ์) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรายการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 เป็นแบบปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับดีดาอียะฮ์) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้จัดส่งแบบสอบถามด้วยตนเองและทางไปรษณีย์ถึงหัวหน้างานวิชาการ จำนวน 12 ฉบับ ตอบแบบสอบถามและส่งคืนมา จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละร้อยละ 100 ครูสอนอิสลามศึกษาจำนวน 92 คน ตอบแบบสอบถามและส่งคืนมาจำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละร้อยละ 100 และแบบสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 6 คน รับการสัมภาษณ์ 6 คน คิดเป็นร้อยละร้อยละ 100 รวมกลุ่มประชากรที่ได้ 110 คน คิดเป็นร้อยละร้อยละ 100

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ก. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้มาสรุปประเด็นสำคัญของแต่ละประเด็นปัญหาตามรายด้านทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล การเรียนการสอน แล้วนำมาเสนอเชิงบรรยายประกอบการอภิปรายผล

ข. แบบสอบถาม

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ เพื่อนำมาประกอบการอภิปรายผลในการศึกษาค้นคว้า

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ. 2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

ตอนที่ 3 เป็นแบบปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ. 2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ วิเคราะห์โดยวิธีการประมวลความคิดเห็นที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน แล้วหาค่าความถี่เพื่อนำมาประกอบการอภิปราย

5.1 สรุปผลการวิจัย

ปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ระดับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา

1.1 ระดับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการ เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1.1.1 ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ หัวหน้างานวิชาการเห็นว่า ปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 14 รายการ และอยู่ในระดับมาก 1 รายการ

1.1.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 14 รายการ

1.1.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 15 รายการ

1.1.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 8 รายการ และอยู่ในระดับน้อย 6 รายการ

1.2 ระดับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษา เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1.2.1 ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่า ปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 15 รายการ

1.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหา

การเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 14 รายการ

1.2.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 15 รายการ

1.2.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูสอนอิสลามศึกษาเห็นว่าปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 13 รายการ และอยู่ในระดับน้อย 1 รายการ

2. ปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นขอผู้บริหารโรงเรียนโรงเรียน เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ โรงเรียนส่วนใหญ่ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำเป็นหลักสูตรของสถานศึกษาและนำมาจัดการเรียนการสอนนั้นนำมาจากหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 แต่ทางโรงเรียนก็ไม่ได้นำมาใช้ทั้งหมด เพียงแต่นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพปัจจุบัน ในการตีความหลักสูตร ผู้บริหารโรงเรียนกับครูผู้สอนมีส่วนร่วมในการตีความและกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรส่วนการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารโรงเรียนจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของครูผู้สอนเท่านั้น ความเหมาะสมของหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบัน ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นว่ามีเหมาะสมสอดคล้องกัน แต่มีบางส่วนที่จะต้องปรับ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยทั่วไปมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรอิสลามศึกษา แต่กิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลาย ส่วนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนมีความรับผิดชอบในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การติดตามการเรียนการสอนอิสลามศึกษาผู้บริหารโรงเรียนจะมีการติดตามสองรูปแบบคือ การนิเทศการเรียนการสอนอิสลามศึกษา และการตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ ในส่วนของการจัดครูเข้าสอนตามความสามารถและความถนัดนั้น โดยส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดครูเข้าสอน โดยการให้ครูผู้สอนบันทึกความสามารถและความถนัดของครูแต่ละคน

2.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน ทางโรงเรียนจะได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นปีการศึกษาละ 1 ครั้ง จึงไม่ถือว่าเป็นปัญหาต่องบประมาณในการจัดซื้อสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน แต่ปัญหาที่ประสบต่อการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนในปัจจุบันคือ สื่อการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่ผลิตในประเทศมีน้อยและมีจำนวนจำกัด ทุกครั้งในการกำหนดเลือกใช้หรือซื้อสื่อการเรียนการสอนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนบางโรงเรียนจะให้อิสระ

เกี่ยวกับการเลือกซื้อสื่อการเรียนการสอน และบางโรงเรียนผู้บริหารโรงเรียนจะมีส่วนร่วมกับครูผู้สอนในการเลือกซื้อสื่อการเรียนการสอนทุกครั้ง นอกจากการมีส่วนร่วมในการเลือกซื้อและซื้อสื่อแล้วผู้บริหารโรงเรียนยังมีการติดตามการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยการนิเทศการสอน แผนการจัดการเรียนรู้และจากผลงานของนักเรียน

2.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนจะมีการวัดที่ตรงตามจุดมุ่งหมายและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่ได้กำหนดไว้ และก่อนที่จะมีการวัดและประเมินผลผู้บริหารโรงเรียนจะจัดให้มีการอบรมการวัดและประเมินผล จากนั้น เมื่อมีการวัดและประเมินผลผู้บริหารโรงเรียนก็ติดตามผลการวัดและประเมินผลของครูผู้สอนโดยผ่านการตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งในการจัดทำกรวัดและประเมินผลนั้นจะดำเนินการแบบต่อเนื่อง เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญของการวัดและประเมินผลนั้น เพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจของผู้เรียนตลอดจนสามารถที่จะนำมาปรับปรุงในส่วนที่ควรแก้ไข

3. ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับระดับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา มีดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการ ทั้ง 4 ด้าน เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย จากการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่พบมากที่สุดคือควรจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาที่ต่อเนื่องกันตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา และจัดหลักสูตรให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน รองลงมาคือ คัดเลือกครูสอนอิสลามศึกษาที่มีคุณภาพสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียนได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอนแบบขั้นพื้นฐานและอิสลามศึกษา มีกระบวนการวัดและประเมินผลตรงตามระเบียบของการวัดและประเมินผลของโรงเรียน

ในส่วนของข้อเสนอแนะแนวการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามเนื้อหาของหลักสูตรและสอนเต็มตามเวลาเรียนที่หลักสูตรกำหนด และเน้นความรู้ด้านทักษะและภาคปฏิบัติ รองลงมาคือ พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน นำผลจากการสอบแต่ละครั้งไปพัฒนาและปรับปรุงในส่วนที่บกพร่อง พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การผลิตสื่อ และการวัดและประเมินผล

3.2 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ใน

โรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษาทั้ง 4 ด้าน เรียงลำดับความถี่จากมากไปหาน้อย จากการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา การเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่พบมากที่สุดคือควรจัดการอบรมบุคลากรทุกปี ผู้บริหารโรงเรียน และทางกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรที่จะเข้าใจบริบทของการจัดการเรียนการสอนอิสลาม ศึกษาให้กระจ่างชัดกว่านี้ รองลงมาคือ ผู้บริหารโรงเรียนควรให้สิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจใน การจัดการเรียนการสอนและให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา รองลงมา คือ ครูผู้สอนต้องมีความพร้อมในทุกด้าน จัดอบรมบุคลากรเกี่ยวกับเทคนิคการใช้สื่อเทคโนโลยี ครูควรศึกษาเนื้อหาบทเรียนก่อนสอนทุกครั้ง จัดการเรียนการสอนให้เป็นแนวทางเดียวกัน เพิ่ม ชั่วโมงเรียนรายวิชาอิสลามศึกษา เพื่อให้เหมาะสมกับโครงสร้างของหลักสูตรที่ได้กำหนด ผู้ที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนจัดการเรียนการสอนควรทำความเข้าใจกับหลักสูตรอิสลาม ศึกษาและกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างจริงจัง และรองลงมาคือ ควรมีการจัดทำวารสารครู อิสลามศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์แก่ครู จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตร จัด ให้มีโครงการศึกษาดูงานให้แก่บุคลากรในโรงเรียนอย่างทั่วถึง เพื่อพัฒนาศักยภาพและเพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำงานของครูบุคลากร จัดให้มีการสัมมนาเสนอประเด็นปัญหาการเรียน การสอนเพื่อเสนอต่อกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นให้รับทราบ ประชุมชี้แจงการใช้หลักสูตร อิสลามศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบทั้งระบบ ควรให้งบประมาณครบตามจำนวนที่กรมส่งเสริม การปกครองท้องถิ่นอนุมัติ ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ทาง สำนักการศึกษาสังกัดเทศบาลควรลดจำนวนกิจกรรมที่นอกเหนือการเรียนการสอน และเพิ่มความ เข้มข้นด้านวิชาการ และทางกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องของ หลักสูตร การวัดประเมินผลและแบบเรียนที่สมบูรณ์

ในส่วนของข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ ควรทำ หลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นฐานของนักเรียนแต่ละโรงเรียนและตามสภาพความเป็นจริง รองลงมา คือควรให้มีสื่อ อุปกรณ์ที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอนให้ครบและทันสมัย รองลงมาคือ ครู ควรออกแบบสื่อการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และใช้จิตวิทยาในการสอนตลอดจนนำกิจกรรม การเรียนการสอนที่หลากหลาย คัดเลือกบุคลากรที่ดีมีคุณภาพและสำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ด้านศาสนา จัดการวัดและประเมินผลที่ถูกต้องตามรูปแบบและต่อเนื่อง และรองลงมาคือ ควร พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูควรพัฒนาตนเอง ตลอดเวลาในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน ครูควรศึกษาผู้เรียนก่อนที่จะมีการเรียนการสอน ประชุมสัจจรเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนควร มีการประเมินการใช้หลักสูตรเพื่อพิจารณาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่ให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทุกปีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ควรจัดคาบเรียนที่สลับ ระหว่างคาบของวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์ ควรจัดบรรยากาศในการเรียนให้ดีและเอื้อต่อการเรียน

การสอน และให้อำนาจในการเลือกซื้อ ใช้ สื่อการเรียนการสอนแก่ครูสอนอิสลามศึกษา จัดให้มีการสอบประเมินความรู้ผู้เรียนจากส่วนกลาง เพื่อวัดระดับคุณภาพของผู้เรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรติดตามและนิเทศการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

5.2 การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย ปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ระดับปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา ผลงานวิจัยพบว่า ปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตร(อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 4 ด้านคือ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวันที สารุกันนท์ (2541) ได้ศึกษาปัญหาการสอนภาษาไทย แบบมุ่งประสบการณ์ภาษาของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดระนอง พบว่าครูสอนภาษาไทย แบบมุ่งประสบการณ์ภาษาโดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุชาติ ขวัญกลับ (2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการสอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าปัญหาการสอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสามารถ ศรีจันทร์งาม(2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของการสอนพลศึกษาในระดับประถมศึกษาในโรงเรียนเทศบาล เขตการศึกษา 2 พบว่า ระดับปัญหาของการสอนพลศึกษาในระดับประถมศึกษา ในโรงเรียนเทศบาล เขตการศึกษา 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวรรณศักดิ์ แสงเสงี่ยม(2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการสอนภาษาไทยของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดยะลา พบว่า ปัญหาการสอนภาษาไทยของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในภาพรวมและแต่ละรายข้ออยู่ในระดับปานกลาง

ผลงานวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะหัวหน้างานวิชาการมองว่า ครูสอนอิสลามศึกษาแต่ละคนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่ต้องอาศัยการดำเนินภาคปฏิบัติตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการศึกษาหลักสูตร เพื่อจัดทำแผนการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการคิด วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการหา ผลิตภัณฑ์การเรียนการสอนและต่อเนื่องจนถึงการสร้างเครื่องมือการวัดและประเมินผลมาวัดและประเมินผล

ความรู้ ความเข้าใจของผู้เรียน เพื่อหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่วนครูสอนอิสลามศึกษามองว่า ครูสอนอิสลามศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์ทางการสอนมาพอสมควร ดังนั้นในกระบวนการของการเรียนการสอน จึงไม่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนครูสอนอิสลามสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในทุก 4 ด้านอีกด้วย

2. ปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อับตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นขอผู้บริหารโรงเรียนโรงเรียน เป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน พบว่า ด้านหลักสูตรอิสลามศึกษา ทางโรงเรียนสังกัดเทศบาลในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ได้นำหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 มาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำเป็นหลักสูตรของสถานศึกษา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ทางโรงเรียนก็ไม่ได้นำมาใช้ทั้งหมด เพียงแต่นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพปัจจุบัน ผู้บริหารโรงเรียนและครูทุกคนจะมีส่วนร่วมในการตีความหลักสูตรและการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ เมื่อเสร็จสิ้นจากการจัดทำหลักสูตร ครูทุกคนก็จะดำเนินการตามกระบวนการเรียนการสอน และจัดการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรอิสลามศึกษาอีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำหลักสูตรและเป็นผู้ที่นำมาใช้ด้วยตัวเอง ดังนั้นจึงทำให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างการทำหลักสูตรตลอดจนการนำหลักสูตรมาใช้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความสมบูรณ์ของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาลก็ยังมีไม่มากนัก เพราะรูปแบบของกิจกรรมการเรียนการสอนหรือเทคนิคการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนบางท่านยังคงเป็นไปในรูปแบบเดิมที่ไม่มีความหลากหลาย แต่ในส่วนของการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนได้จัดทำด้วยตนเองและมีการผลิตสื่อการเรียนการสอนขึ้นเบื้องต้นอีกด้วย เพราะนอกจากจะได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นตามจำนวนนักเรียน แต่ก็ยังพบปัญหาของการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนอิสลามศึกษา คือ จำนวนและประเภทสื่อที่ผลิตในประเทศมีน้อยจะต้องติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ในการเลือกซื้อสื่อการเรียนการสอน ส่วนการวัดและประเมินผลจะเป็นในลักษณะของการวัดที่ตรงตามจุดมุ่งหมายและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่ได้กำหนด ซึ่งในส่วนนี้เกือบทุกสังกัดเทศบาล ผู้บริหารโรงเรียนจะให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล ผู้บริหารโรงเรียนจะมีการติดตามผลการวัดและประเมินของครูผู้สอน โดยการตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ และแบบบันทึกการเก็บคะแนนของผู้เรียน นอกจากนี้ครูสอนอิสลามศึกษายังได้รับการนิเทศการสอนของครูผู้สอนจากการเรียนการสอนของครูสอนอิสลามศึกษา ตั้งแต่ขั้นเตรียมการเรียนการสอน ขั้นการสอน ซึ่งในขั้นนี้จะประเมินในเรื่องของเทคนิคการสอน สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอน ตลอดจนถึงการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนหรือผลการเรียนของนักเรียน

จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มที่จะมีการพัฒนาและพยายามที่จะให้เกิดความสอดคล้องกับหลักสูตรและความต้องการของผู้เรียนและชุมชน โดยสังเกตจากด้าน

หลักสูตรและการนำไปใช้ผู้บริหารโรงเรียนโรงเรียนได้สนับสนุนให้ครูสอนอิสลามศึกษาได้ศึกษาและดำเนินการจัดทำหลักสูตรตามแบบแผนที่มีอยู่ให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนทางกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้ให้การสนับสนุนทางด้านการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเป็นอย่างดี

3. ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการและครูสอนอิสลามศึกษา มีดังนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของหัวหน้างานวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหในระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ ควรจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาต่อเนื่องถึงระดับมัธยมศึกษา และจัดหลักสูตรให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ดังที่นุกูล ชูบุญ(2539) ได้เสนอความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรที่ดีนั้นจะต้องเป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม สามารถปรับตัวเข้ากับความต้องการของท้องถิ่นได้และสามารถสร้างคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพได้

ในส่วนของข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนในระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ เน้นความรู้ด้านทักษะและภาคปฏิบัติ จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามเนื้อหาของหลักสูตรและเต็มตามเวลาเรียนที่หลักสูตรกำหนด พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่า ครูสอนอิสลามศึกษามีความต้องการที่อยากให้มีหลักสูตรที่สมบูรณ์และเป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับผู้เรียน จากนั้นครูสอนอิสลามศึกษาจึงดำเนินการสอนตามหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้น ทั้งนี้ทั้งนั้นการจัดการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้นั้นจะต้องอาศัยบริบทและกระบวนการหลายด้าน เช่น ด้านครูผู้สอน ครูจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สามารถนำจิตวิทยาในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี มีจิตวิญญาณในความเป็นครูเพื่อการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ นอกจากครูผู้สอนแล้วจะต้องอาศัยกิจกรรมหรือเทคนิคการเรียนการสอนที่เป็นตัวสนับสนุนการเรียนการสอนให้บรรลุสู่เป้าหมายได้

3.2 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ ควรจัดการอบรมบุคลากรทุกปีและผู้บริหารโรงเรียนและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นควรที่จะเข้าใจบริบทของการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาให้กระจ่างแจ้งกว่านี้ ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่าครูสอนอิสลามศึกษาโดยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในบางเรื่อง เช่น ด้านของกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้เทคนิคการเรียนการสอน หรือ การวัดและประเมินผล ดังนั้นจึงทำให้ครูผู้สอนมีความต้องการที่อยากให้ทางผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจัดให้มีการอบรมบุคลากรในโรงเรียน และเช่นเดียวกันการแสวงหาความรู้ตลอดเวลาเป็นสิ่งทีทุกคนควรที่จะปฏิบัติ ดังในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในมาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และยิ่งไปกว่านั้นผู้เป็นครูที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ ผู้ที่สามารถสร้างคนให้เป็นมนุษย์ได้นั้นจะต้องมีการแสวงหาความรู้ หรือสิ่งใหม่ ๆ ให้กับตนเอง ส่วนข้อเสนอแนะที่ว่าผู้บริหารโรงเรียนและทางต้นสังกัดควรที่จะเข้าใจบริบทของการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาให้กระจ่างแจ้งกว่านี้ ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่าอาจเป็นเพราะว่าครูสอนอิสลามศึกษาต้องการที่จะรับทราบถึงนโยบายที่ทางกรมได้วางไว้ต่อการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา เพื่อความสะดวกและความถูกต้องต่อการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาและสามารถดำเนินการไปในทิศทางเดียว

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับมากตามความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามคือ ควรทำหลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นฐานของเด็กแต่ละโรงเรียนและตามสภาพจริง ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นหลักสูตรที่อาจจะสูง มีความยากในระดับหนึ่ง ประกอบกับนักเรียนในโรงเรียนสังกัดเทศบาลมีความรู้พื้นฐานที่ต่ำกว่าเกณฑ์ ดังนั้นครูสอนอิสลามศึกษาจะต้องกำหนดหรือจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นมาเป็นหลักสูตรของตนเอง ซึ่งจะทำให้หลักสูตรนั้นสามารถใช้ได้กับนักเรียนในพื้นที่ได้ดี และเกิดผลประโยชน์ต่อนักเรียนมากยิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถสร้างนักเรียนให้เป็นบุคคลที่ดีมีคุณค่าทางสังคม

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรอิสลามศึกษา (อิบตีดาอียะฮฺ) พ.ศ.2540 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่าปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษายังมีอยู่เกือบทุกด้าน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงควรเริ่มตั้งแต่เรื่องแรกเลย นั่นคือ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ เพราะด้านนี้เป็นด้านแรกที่ครูสอนอิสลามศึกษาจะต้องนำไปใช้ในการเรียนการสอน หากหลักสูตรมีความสมบูรณ์ ครูสอนสามารถใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตร เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่ดี ตลอดจนสามารถวัดและประเมินผลได้ตรงตามจุดมุ่งหมายและผลการเรียนรู้อันเป็นที่คาดหวังที่ได้กำหนด ส่วนปัญหาบางเรื่องที่เป็นข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา แต่ยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง ส่วนแนวทางแก้ไขที่ผู้วิจัยได้พบ ก็มีความเหมาะสมและน่าจะเป็นแนวทางที่ดีในการที่จะนำมาปฏิบัติใช้ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาได้ สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. ควรจัดให้มีการอบรม สัมมนาครูสอนอิสลามศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมให้ครูสอนอิสลามศึกษาได้มีการพัฒนาบทบาทหน้าและความรู้ อันจะส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรจัดทำหลักสูตรที่มีความต่อเนื่องตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาถึงชั้นมัธยมศึกษาและจัดหลักสูตรให้สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน
3. ควรเพิ่มจำนวนชั่วโมงในการเรียนการสอนอิสลามศึกษาให้มากขึ้น หรือจัดเวลาเรียนให้เหมาะสมกับหลักสูตรและสาระวิชา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างเต็มที่ และสามารถสอนซ่อมเสริมให้กับผู้เรียนที่มีปัญหาทางการเรียนได้
4. ควรมีการวัดและประเมินผลที่เป็นไปตามกระบวนการและขั้นตอนการวัดและประเมินผลเพื่อความถูกต้องของการวัดและประเมินผล และนำผลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนาอิสลามศึกษาให้มีประสิทธิภาพต่อไป

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ครูสอนอิสลามศึกษาทั้งวิทยากรรายชั่วโมงและรายเดือนทุกโรงเรียนสังกัดเทศบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรมีการประชุม เพื่อจัดทำหลักสูตรที่มีความต่อเนื่องระหว่างชั้นประถมศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษา อีกทั้งยังสามารถเป็นการปรึกษาหารือแนวทางการแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา และสามารถวางแผนปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่อิสลามศึกษาควรดำเนินการจัดให้มีขึ้น เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อผู้เรียนให้มากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ระหว่างโรงเรียนสังกัดเทศบาลสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กับโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน(สพฐ.) ที่เปิดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
2. ควรศึกษาการติดตามและประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
3. ควรมีการวิจัยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เพื่อจะได้ทราบและวัดระดับความรู้ ความเข้าใจ และคุณภาพทางการเรียนของผู้เรียน

Prince of Songkla University
Pattani Campus